

Asia: VN/6094/2026

Lausuntopyyntö luonnoksesta hallituksen esitykseksi eduskunnalle laiksi sosiaali- ja terveydenhuollon asiakastietojen käsittelystä annetun lain muuttamisesta (uhka-arvio)

Lausunnonantajan lausunto

Kommentit oma-aloitteisesta tiedonluovutusoikeudesta.

Pelastakaa Lapset pitää oma-aloitteista tiedonluovutusoikeutta lähtökohtaisesti perusteltuna tilanteissa, joissa on kyse vakavasta henkeen tai terveyteen kohdistuvasta väkivallan uhasta. Nykyinen sääntely mahdollistaa ammattilaisen harkintaan perustuvan tiedon luovuttamisen ja tukee viranomaisten välistä yhteistyötä vakavien uhkatilanteiden ehkäisemiseksi.

Pidämme tärkeänä, että sääntely säilyttää ammattilaisen tapauskohtaisen harkinnan keskeisen roolin. Erityisesti tilanteissa, joissa arvioidaan väkivallan uhkaa, kokonaisarvio perustuu usein hienovaraisiin ja kontekstisidonnaisiin havaintoihin, joita ei voida täysin normiohjauksella / sääntelyllä määritellä.

Korostamme, että keskeiset käsitteet, kuten "henkeen tai terveyteen kohdistuva uhka" ja "välttämättömät tiedot", edellyttävät kuitenkin täsmällistä ja yhtenäistä tulkintaa ja riittävää sääntelyä sekä riittävää kansallista ohjeistusta ja koulutusta. Ilman yhdenmukaista käsitystä keskeisistä käsitteistä on riski, että soveltamiskäytännöt vaihtelevat. Toimivana käytäntönä on esimerkiksi ollut mahdollisuus konsultoida poliisia tietojen luovuttamisen tarpeellisuudesta.

Katsomme, että tiedonluovutusoikeutta tulisi ensisijaisesti selkeyttää ja vahvistaa ohjeistuksen, koulutuksen ja yhtenäisten toimintamallien sekä riittävän kansallisen sääntelyn avulla.

Kommentit oma-aloitteisesta tiedonluovutusvelvollisuudesta.

Pelastakaa Lapset suhtautuu varauksellisesti esitettyyn oma-aloitteiseen tiedonluovutusvelvollisuuteen.

Velvoitteen säätäminen muuttaa olennaisesti nykyistä sääntelylogiikkaa siirtämällä (ammattilaisen) harkintaa sisältävästä oikeudesta velvoittavaan ilmoittamiseen. Tämä voi heikentää sosiaali- ja terveydenhuollon asiakassuhteeseen perustuvaa luottamusta ja siten kääntyä tavoitettaan vastaan. On olemassa merkittävä riski, että asiakkaat jättävät kertomatta vakavaan väkivaltaan liittyvistä uhista sekä potentiaalisina uhreina että tekijöinä tai eivät hakeudu palveluihin lainkaan. Tämä riski korostuu erityisesti mielenterveys- ja päihdepalveluissa sekä lähisuhdeväkivallan tilanteissa, joissa luottamuksellinen suhde on keskeinen edellytys väkivallan tunnistamiselle. Oma-aloitteisen ilmoittamisoikeuden lisäksi tulisi hyvinvointialueille luoda seurantavelvoite ilmoittamiskäytännön toteutumisesta. Tätä tarvittaisiin myös, jos sääntely päätetään velvoittavaksi.

Esityksessä keskeiset soveltamiskriteerit, kuten ”perusteltu epäily” ja väkivallan uhan vakavuusaste, jäävät osin tulkinnanvaraisiksi. Tämä voi käytännössä johtaa varmuuden vuoksi tehtäviin ilmoituksiin, mikä on riski tietosuojan ja yksityiselämän suojan toteutumisen kannalta. Erityistä huolta herättää vaikutus haavoittuvassa asemassa oleviin ryhmiin. Lisäksi on tunnistettu, että väkivalta voi kärjistyä tilanteissa, joissa tekijä kokee tulleen ilmiannetuksi. Pelastakaa Lapset katsoo, että esityksessä ei ole riittävästi arvioitu sääntelyn vaikutuksia asiakassuhteeseen, palveluihin hakeutumiseen eikä väkivallan ennaltaehkäisyyn.

Esityksestä puuttuu perusteellinen lapsivaikutusten arviointi, jossa otetaan huomioon, mitä YK:n lapsen oikeuksien sopimus velvoittaa yleisesti lapsen suojelusta (LOS 3 (2) art.) sekä lapsen suojelusta ruumiilliselta ja henkiseltä väkivallalta, vahingoittamiselta ja pahoinpitelyltä (LOS 19 art.).

Pelastakaa Lapset yhtyy Lastensuojelun Keskusliiton (LSKL) näkemykseen siinä, että lapsivaikutuksia ja lapsen edun toteutumista on syytä tarkastella esityksessä huolellisemmin ja punnita lain säätämistä yhtäältä lapsen yksityisyydensuojan ja luottamuksellisuuden säilyttämisen sekä toisaalta riittävän matalalla kynnyksellä tapahtuvan suojelun kannalta.

Esityksen huolellinen valmistelu vaatii lisäksi, että lapsivaikutusten arvioinnissa tarkastellaan, millaisia suosituksia YK:n ja Euroopan neuvoston sopimusperustaiset ihmisoikeustoimijat ja YK:n ihmisoikeusneuvoston jäsenvaltiot UPR-määräaikaistarkasteluprosessissa (Universal Periodic Review) ovat antaneet. Lisäksi on huomioitava, että kesäkuussa 2024 tuli voimaan EU:n naiseen kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan torjumista koskeva direktiivi, jonka säännöksiä on noudatettava Suomessa viimeistään heinäkuussa 2027.

Lapset kuuluvat myös Euroopan neuvoston naiseen kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan ehkäisemisestä ja torjumisesta tehdyn yleissopimuksen (Istanbulin sopimus) suojelun piiriin, jonka riippumattoman asiantuntijaelin GREVION suosituksia tulee tarkastella osana esitystä oikeusperustaisesti ohjaavaa lapsivaikutusten arviointia; samoin kuin Lanzaroten komitean suosituksia liittyen Euroopan neuvoston yleissopimukseen lasten suojelemisesta seksuaalista riistoa ja seksuaalista hyväksikäyttöä vastaan (Lanzaroten sopimus).

Kommentit poliisin pyynnöstä tapahtuvasta tiedonluovutuksesta.

Pelastakaa Lapset kannattaa sitä, että poliisilla on mahdollisuus saada välttämättömät tiedot pyynnöstä vakavien väkivaltauhkatilanteiden arvioimiseksi ja estämiseksi. Pidämme perusteltuna, että tietopyynnön tekeminen ja siihen vastaaminen on rajattu korkeamman virka-aseman omaaville henkilöille. Tämä tukee sääntelyn oikeasuhtaisuutta ja vähentää riskiä tietojen liian laajasta luovuttamisesta. Samalla on huomioitava, että sääntely muuttaa osaltaan tiedonvaihdon dynamiikkaa siirtämällä aloitteellisuutta poliisille. Tämän vuoksi on erityisen tärkeää varmistaa, että:

- tietopyynnot perustuvat selkeisiin ja dokumentoituihin kriteereihin
- luovutettavat tiedot rajataan aidosti välttämättömiin tietoihin
- sosiaali- ja terveydenhuollon ammattilaisilla säilyy riittävä mahdollisuus arvioida tiedon luovutuksen tarkoituksenmukaisuutta

Korostamme, että tiedonluovutuksen tulee kaikissa tilanteissa perustua välttämättömyyden arviointiin ja olla tarkkarajaista.

Kommentit oikeudesta ilmoittaa työntekijään kohdistuneesta epäilystä rikoksesta.

Pelastakaa Lapset pitää kannatettavana ehdotusta, jonka mukaan sosiaali- ja terveydenhuollon palvelunantajalla olisi oikeus tehdä ilmoitus työntekijään kohdistuneesta rikosepäilystä työntekijän pyynnöstä. Muutos vahvistaa työntekijöiden oikeusturvaa ja tukee työturvallisuutta tilanteissa, joissa työntekijä ei itse pysty tai uskalla tehdä rikosilmoitusta tai työntekijä kokee ilmoituksen teon mahdottomaksi työtehtävästä johtuvan kuormituksen tai koetun uhan ja pelon vuoksi. Pidämme tärkeänä, että sääntely toteutetaan nimenomaan oikeutena eikä velvollisuutena, sillä tämä turvaa työntekijän itsemääräämisoikeuden ja mahdollistaa tilanteen kokonaisarvioinnin.

Pidämme tärkeänä, että ilmoituksen tekeminen perustuu työntekijän omaan pyyntöön. Lisäksi on tärkeää varmistaa, että organisaatioissa on selkeät toimintamallit ja riittävä tuki työntekijöille väkivaltilanteiden käsittelyyn sekä ilmoituksenteon menettelyyn.

Muut kommentit.

Pelastakaa Lapset korostaa, että väkivallan ennaltaehkäisy ei voi perustua yksinomaan tiedonvaihdon lisäämiseen. Keskeistä on varmistaa riittävät resurssit varhaiseen tukeen, matalan kynnyksen sosiaali- ja terveyspalveluihin sekä luottamukseen perustuvaan ammatillisesti erikoistuneeseen työskentelyyn väkivallan ennaltaehkäisemiseksi ja väkivaltaisen käyttäytymisen katkaisemiseksi.

Luottamuksellinen asiakassuhde on keskeinen edellytys sille, että väkivallan uhat tulevat viranomaisten tietoon ajoissa. Mikäli sääntely heikentää tätä luottamusta, voi se pitkällä aikavälillä heikentää myös turvallisuutta.

esityksen vaikutukset kohdistuvat myös lapsiin, nuoriin ja perheisiin. Tämän vuoksi esityksen sääntelyn laajentamista tulee harkita koskemaan muita lasten ja nuorten parissa toimivia ammattilaisia esim. varhaiskasvatus ja opetustoimi, nuorisotoimi ja seurakuntien lapsi- ja nuorisotyö. Tämän lisäksi sääntelyssä tulee lisäksi huomioida lapsen etu sekä tehdä kattava lapsivaikutusten arviointi.

Hynninen Aino
Pelastakaa Lapset ry